прегледни рад достављен: 07. 04. 2023 прихваћен за објављивање: 28. 04. 2023 УДК 343.12(497.7)

Дарко КОТЕСКИ*

"ЈЕДНАКОСТ ОРУЖЈА" У МАКЕДОНИЈИ ПРЕМА ЧЛАНУ 6. ЕКЉП - АНАЛИЗА ПРАКСЕ ЕСЉП -¹

Апстракт

Право на правично суђење је један од кључних показатеља демократије у свакој држави. Орган за спровођење закона и њихова пракса, морају испуњавати стандарде, како би се право на правично суђење обезбедило. Како "једнакост оружја", право на правично суђење, није директно садржано у тексту члана 6. Европске конвенције о људским правима (у даљем тексту – Конвенција, ЕКЉП) и има имплицитни карактер. Сврха овог члана је разрада права на "једнакости оружја" у кривичном поступку у Македонији и проблеми током имплементације у пракси. Стога намеравамо да покажемо и неке студије случаја из Европског суда за људска права (у даљем тексту ЕСЉП). Одабрана судска пракса ЕСЉП-а изазива велики интерес у поређењу са другим одлукама. Из доктринарног материјала анализира се и тумачење члана 6. Конвенције. Као резултат студије добијен је јединствен доктринарни коментар у контексту контрадикторности, непристрасних и независних судских принципа, концепта "једнакости странака", као и интеракције минималних права лица која су предмет кривичног гоњења гарантована Конвенцијом.

Кључне речи: једнакост оружја, кривични поступак, ЕКЉП, ЕСЉП, оптужени, јавни тужилац.

1. УВОД

Закон о кривичном поступку у Македонији (у даљем тексту: ЗКП) усвојен је 2010. године, а на ступио на снагу 25. новембра 2012. године,² од када почиње

^{*} Адоват, adv.darkokoteski@gmail.com

¹ Рад је презентован на међународном научном скупу "Право између идеала и стварности" чији су организатори Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици и Институт за упоредно право из Београда, а који је одржан 19. и 20 маја 2023. године у седишту Правног факултета у Косовској Митровици.

реформа кривичног поступка, као део, укупне, реформе правосуђа у Македонији. Новим Законом о кривичном поступку у Македонији почиње ера за контрадикторног кривичног поступка, а којим је замењен истражни поступак судова да свеобухватно сагледавају и расправљају о предмету покренутог поступка, поступајући по сопственој иницијативи, у циљу утврђивања истине.

Право на правично суђење (Калађијев, *et al.*, 2018, 38) се спроводи у кривичном поступку Македоније и једна је од основних вредности реформе правосуђа (кривично-правног система) из 2010. године. Суштина права на правично суђење је праведна и јавна расправа пред независним и непристрасним судом, уз гарантовање свих минималних права окривљеног. Једно од тих минималних права је право једнакости оружја између странака - тужиоца и окривљеног

У ЗКП је предвиђено да одбрана има иста права и дужности као и тужилац, осим оних права која припадају тужиоцу као делу државног апарата, а што је у пракси сасвим супротно.

2. "ЈЕДНАКОСТИ ОРУЖЈА" У МАКЕДОНСКОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

Закон о кривичном поступку Македоније нема посебан члан који утврђује принцип једнакости странака. Јавни тужиоци и судије овај принцип налазе у члану 5. ЗКП, за који сматрају да је у потпуности усклађен са чланом 6. ЕКЉП о чему адвокати као заштитници људска права, имају супротно мишљење. Чланом 5. ЗКП, утврђено је право на правично суђење, право на јавно суђење, право на независтан и непристрасан суд и право окривљеног је да оспорава оптужбе против њега и да предлаже и изводи доказе у своју одбрану. Али, начело једнакости оружја, формално се не издваја у оквиру члана 5. ЗКП Македоније – права на правично суђење. (Лажетић-Бужаровска & Калажијев, 2015, 119-120) Правни теоретичари упућују да се у савременом поступку сматра да могућност за једнако надметање супротстављених страна пред непристрасним доносиоцем одлука, нуде елементи контрадикторности који омогућавају известан степен процесне контроле странака и гаранцију непристрасности, доприносећи правичном поступку и у целости га дефинишу забраном да се поступак уреди и води тако да дође до неоправдане дискриминације међу странкама.

Европска конвенција за заштиту људских слобода и права је саставни део правног поретка Македоније и иста се непосредно примењује. За сва права и слободе која су уређена Конвенцијом и чија заштита се остварује пред Европским судом за људска права судови у Македонији примењују своје пресуде и сходно томе одредбе

² Закон о кривичном поступку, "Службени Весник Македоније", бр. 150/2010, 100/2012, 142/2016, 193/2016 и 198/2018.

ЗКП у образложењу својих одлука треба да се позивају на одлуке Европског суда за људска права. Македонија је 11. марта 1997. ратификовала Европску конвенцију за заштиту људских права, која је ступила на снагу 19. марта 1997. године. Према амандману XXV Устава Македоније, судску власт врше судови. Самостални су и независни. Судови суде на основу Устава Македоније, закона и међународних уговора ратификованих у складу са Уставом. Према члан 118. из Устава Македоније, међународни уговори који су ратификовани у складу са Уставом су део унутрашњег правног поретка и не могу бити промењени законом. Стога начело једнакости оружја је део македонског кривичног законодавства према ЕКЉП и мора се сматрати да се поменуто начело мора сходно примењивати као начело у кривичним предметима.

3. ЈЕДНАКОСТ ОРУЖЈА ПРЕМА ЧЛАНУ 6. ЕКЉП

Према одредби члану 6. ЕКЉП³, једнакости оружја (кривични део):

(1) Свако, током одлучивања о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона. Пресуда се мора изрећи јавно, али се штампа и јавност се може искључити са целог или са дела суђења у интересу морала, јавног реда и мира или националне безбедности у демократском друштву, када то захтевају интереси малолетника или заштита приватног живота странака, или у мери која је по мишљењу суда неопходно потребна у посебним околностима када би јавност могла да нашкоди интересима правде.

(2) Свако ко је оптужен за кривично дело мора се сматрати невиним све док се не докаже његова кривица на основу закона.

(3) Свако ко је оптужен за кривично дело има следећа минимална права:

(4) а) да без одлагања, подробно и на језику који разуме, буде обавештен о природи и разлозима оптужбе против њега; б) да има довољно времена и могућности за припремање одбране; ц) да се брани лично или путем браниоца кога сам изабере или, ако нема довољно средстава да плати за правну помоћ, бесплатно добије браниоца по службеној дужност и када интереси правде то захтевају; д) да испитује сведоке против себе или да постигне да се они испитају и да се обезбеди присуство и саслушање сведока у његову корист под истим условима који важе за оне који сведоче против њега; е) да добије бесплатну помоћ преводиоца а ко не разуме или не говори језик који се употребљава на суду.

Одредбом члана није регулисано повезивање између одбране и јавног тужиоца јер је одредба општа и уобличена да би се могла применити на кривичне и на

³ Европска конвенција о људским правима и основних слобода, са изменама предвиђеним Протоколима 11, 14 и 15 с Протоколима 1, 4, 6, 7, 12, 13 и 16, Савет Европе 1950 - https://www.echr.coe.int/documents/convention srp.pdf, 9-10.

грађанске предмете. У суштини, једнакост оружја представља равнотежу правичности која је разумно прилагођена улогама и одговорности учесника у кривичном процесу.

Дакле, два сродна, али различита разматрања једнакости међусобно делују у оквиру концепта једнакости оружја:

(1) Формална равноправност: обезбеђивање равноправности између две подједнако позициониране странке;

(2) Материјална једнакост је идеја да држава треба да обезбеди неки ниво једнакости између јачих и слабијих странка.

Али морамо подвући да концепт једнакости оружја значи гарантовање математичку једнакост међу странкама.

4. ЈЕДНАКОСТИ ОРУЖЈА У МАКЕДОНИЈИ ПРЕМА ПРАКСИ ЕСЉП

Предмет највећег броја представки због повреде Конвенције је кршење права на правично суђење. Судска пракса ЕСЉП пружа аутономно тумачење појма права на правично суђење. Захтеви правичног суђења из члана 6. става 1. Конвенције најстрожи су у сфери кривичног права. Указује на елементе начела правичности путем утврђивања да ли постоји његова повреда у конкретном случају тумачећи Конвенцију. Ценећи да ли постоји повреда одредбе члана 6. Конвенције у појединачном, конкретном случају, Суд наводи, а затим примењује начела развијена у пракси, која представљају уједињено тумачење. Користи се и термин правично управљање правдом, тј. његова негација, грешке у спровођењу правде.

У неколико пресуда на основу члана 6. Конвенције посебна је пажња посвећена ситуацијама у којима је подносилац представке доведен у неповољан положај у односу на свог противника (углавном, јавног тужиоца у контексту кривичног поступка), што доводи до повреде принципа једнакости оружја.

Један од првих случајева у Македонији који има очигледну повреду права равноправности је предмет Стоименов против Македоније.⁴ Пријава се односила на осуду господина Стоименова за кривична дела у вези са дрогом у марту 2000. године због чега је осуђен на четири године затвора. Ослањајући се, посебно, на члан 6. ст. 1, подносилац представке се жалио да је прекршен принцип једнакости странака да га је национални суд осудио на основу вештачења истог министарства које је против њега поднео кривичну пријаву. ЕСЉП је утврдио да је мишљење вештака који је доставила Управа за вештачење, која је била саставни део Министарства унутрашњих послова, био је једини извештај који је постојао у односу на квалитет катрана. Конкретно, чињеница да Стоименов није имао могућност да и сам достави приватно стручно мишљење с обзиром на то да су пите од мака одузете од власти и није имао приступ

⁴ Пресуда Стоименов против "Бивше Југословенске Републике Македоније", Жалба бр. 17995/02.

њима, ЕСЉП је једногласно закључио да је дошло до повреде члана 6. ст. 1 који се тиче принципа једнакости оружја.

У случају Ефтимова,⁵ утврђена је повреда члана 6, где је неправичност поступка због лекарског немара који је вођен против подносиоца представке, који је био лекар, проистекла из повреде принципа једнакости оружја у вези са чињеницом да Ефтимов, за разлику од јавног тужиоца, није добио прилику да присуствује седници Врховног суда на којој је оглашен кривим и осуђен на казну затвора од годину дана, чиме су укинуте претходне првостепене пресуде у апелационим судовима, којим је ослобођен, односно оптужба је одбијена, јер је наступила апсолутна застарелост кривичног гоњења⁶.

Лазороски,⁷ који је незаконито задржан у полицијској станици, онемогућен је да ефикасно учествује у поступку за преиспитивање законитости притвора јер су му докази које је Министарство унутрашњих послова Македоније предочило истражном судији који је одлучио о законитости притвора нису показане подносиоцу представке. Шта више, није позван да присуствује рочишту пред судијом која је одлучила о његовом захтеву за пуштање на слободу, а његови жалбени наводи у вези с тим остали су без одговора током поступка по његовој жалби.

Немогућност подносилаца представке да се суоче и унакрсно испитају сведоке који су дали кључне доказе на којима је заснована њихова осуда чини се као главни разлог да Суд утврди повреду члана 6. став 1. и члана 6. став 3. тачка д. Конвенције у предметима Атанасов,⁸ Трумпевски⁹ и Пападакис.¹⁰ Примењујући текст појединачних и одлучујућих доказа у предмету Трумпевски и Пападакис, који је први пут уведен у предмету Ал-Кхаваја и Тахери против Уједињеног Краљевства, Суд је утврдио да је дошло до повреде члана 6. обзиром да је право подносилаца представке на одбрану у оба случаја је било знатно ограничено.

У Трампевском, подносилац представке није имао прилику да се супротстави мигрантима чије су изјаве дате у току претходног поступка, послужио му је као основ за осуду за кријумчарење миграната. Чињеница да су они представљали једини непосредни доказ против њега и да је подносилац представке био у позицији да оповргава изјаве миграната, на начин да би сам извео доказе или, с друге стране, испитивањем других сведока се не би могли сматрати довољним фактором противтеже који би надокнадио порицање могућност да се испита истинитост и поузданост доказа које су дали сами мигранти.(Телбис, Павловски, 2018, 83)

⁵ Пресуда Ефтимов против Републике Македонија, Жалба бр. 59974/08.

⁶ The AIRE Centre, Судска пракса на Европскиот суд за човекови права во однос на Македонија до крајот на 2016 година, Скопље 2016, стр.10

⁷ Пресуда Лазароски против Републике Македонија, апликација бр. 4922/04.

⁸ Пресуда Атанасов против Републике Македонија, Жалба бр. 22745/06.

⁹ Пресуда Трампевски против Републике Македонија, апликација бр. 4570/07.

¹⁰ Пресуда Папададакис против Републике Македонија, апликација бр.50254/07.

У Пападакису, Суд је сматрао да је сат који је остављен на располагању подносиоцу представке и његовом адвокату за припремање и постављање писмених питања грчком тајном агенту, који је сведочио на саслушању у посебној просторији првостепеног суда у коју није могао да приступи адвокат подносиоца представке није била адекватна да омогући подносиоцу представке да се упозна са сведочењем сведока, нити да за њега изгради стратегију одбране. Ово је спречило његовог адвоката да се суочи са сведоком (инкогнито идентитет) и директно га испитује, упркос томе што је он то несумњиво желео, тј. подносилац представке је практично био лишен стварне могућности да оспори поузданост одлучујућих доказа против њега, што је био основ за његову осуду и казну од осам година затвора због трговине људима. Сходно томе, Суд је закључио да нису постојали ни адекватни фактори противтеже нити јаке процедуралне гаранције које би омогућиле правичну и уредну процену поузданости доказа које је извео прикривени агент и да су ограничења која се огледају у остваривању права подносиоца на одбрану била непомирљива уз гаранције правичног суђења.

У случају Душко Ивановски против Македоније,¹¹ ЕСЉП је утврдио повреду члана 6. став 1, као и члана 6. став 3. тачка д. Конвенције с обзиром на пропуст домаћих судова да било ко испитује сведока одбране, као и да прихвати алтернативно вештачење. Истовремено, треба напоменути да првостепени суд није навео ниједан разлог зашто је сматрао непотребним да саслуша укључене полицијске службенике, иако је током поступка постојала изражена забринутост у вези наводним незаконитостима у начину прибављања доказа (отисака) против подносиоца представке. У вези (не)поузданости доказа прибављених вештачењем, Суд је констатовао да су извештаји Криминалистичког одељења као државног органа сачињени у оквиру претходне истраге, а не у контрадикторном поступку и да су састављене без учешћа одбране, без судског налога за то, док је њиховом предајом јавном тужиоцу покренут кривични поступак против подносиоца. Сходно томе, ови извештаји су много више личили на инкриминишуће доказе које је користило тужилаштво него на "неутрална" и "независна" мишљења вештака. Поред тога, одбијен је захтев подносиоца представке да се као доказ понуде алтернативни извештаји вештака.

Одбијање од стране домаћих судова захтева подносиоца представке да прибаве писмене изјаве два сведока, дате пред надлежним органима на Косову, као и да обезбеде њихово присуство и испитивање на рочишту, у вези са чињеницама и околностима које су биле кључне за утврђивање да је извршио кривично дело трговине дрогом и у недостатку било каквих других доказа о томе, у предмету Иљази,¹² је довело до ограничења права на одбрану неспојиво са гаранцијама

¹¹ Пресуда: Душко Ивановски против Република Македонија, апликација бр. 100718/05.

¹² Пресуда Иљази против Република Македонија, Жалба бр. 56539/08.

правичног суђења утврђеним у члану 6. Конвенције. Хајрулаху¹³ је једина пресуда Суда у којој је утврђена неправичност кривичног поступка, која је проистекла из чињенице да је осуда оптуженог, између осталог, заснована на његовом признању које је незаконито прибављено, односно принуђено мучењем чему је био подвргнут за време његовог тајног притвора без комуникације у полицији. Упркос тврдњи подносиоца представке током поступка пред домаћим судовима да је његово признање током испитивања код истражног судије дато из страха изазваног претходном тортуром од стране полиције, они су своје налазе који су били одлучујући у осуди подносиоца представке за тероризам засновали управо на његовом признању, чиме је, по оцени Суда, цео поступак био неправичан. У пресуди у предмету Миладинов и други¹⁴ истичу потребу за јасном разликом између оних изјава које одражавају мишљење да је дотично лице криво и изјава које само описују "стање сумње", у смислу разматрања навода подносилаца представке да претпоставка невиности није поштована у њиховом случају. Суд је дао суштинско образложење зашто је сматрао да постоји повреда у овом делу, наводећи да спорне формулације у судским одлукама које се односе на притвор подносилаца представке нису садржале изричиту изјаву у погледу утврђивања кривице подносилаца представке пре него што им је по закону доказана кривица, из разлога што се радило само о изјавама које су указивале на то да су подносиоци представке оптужени да су починили више кривичних дела која нису имала за циљ да изразе мишљење које би сугерисало да су криви.

5. ЗАКЉУЧАК

Принцип једнакости оружја је суштинско начело за организацију и спровођење правичног поступка. Иако овај принцип традиционално се односи на англосаксонско право, ЕСЉП, у својој правној пракси, учинио је овај принцип важним делом система континенталног права. Позитиван аспект овога је што скреће пажњу на важност "favour defensionis"¹⁵ што значи да је страна одбране (нарочито оптужени) акумулативно хендикепирана, стога би било пожељно да се одбрани обезбеде повољнија законска решења.

Укратко, можемо утврдити да се једнакости оружја могу превести као једнакост права таквих субјеката повезаних са суђењем. Међутим, правни положај

¹³ Пресуда Хајрулаху против Република Македонија, Жалба бр. 37537/07.

¹⁴ Пресуда Миладинов и др. против Република Македонија, апликације бр. 46398/09, 50570/09 и 50576/09.

¹⁵Принцип favour defensionis значи да суд треба да тумачи процедуралне и кривично правне одредбе у корист окривљеног када постоји сумња како закон треба разумети. Ово укључује судски избора лтернативе повољно за оптуженог, али не повољно за жртву. Овај принцип може такође схватити као ограничење објективности (Heuman Lars, Objectivity in Swedish Criminal Proceedings, Scandinavian Studies In Law 1999-2012, стр.225)

странака није једнак уопште, али је једнака само у погледу њихових права предвиђених Законом о кривичном поступку Македоније.

Свака страна мора имати разумну прилику да изнесе свој случај под условима који га неће ставити у неповољан положај у односу на његовог противника или противнике и сваки аргумент или запажања намењених саветовању или утицају на суд, требало би да буде саопштено обема странама. Као кршење начела једнакости оружја сматра се кршењем следећег права "свако ко је страна у кривичном поступку ће имати једнаку могућност да изнесе своје аргументе под условима који га неће ставити у неповољан положај у односу на супротну страну. Сматра се да је принцип једнакости оружја инхерентни елемент начела правичног поступка предвиђеног као такав у процесном праву Европског суда за људска права. Право на правично суђење се спроводи у нашем кривичном поступку и једна је од основних вредности нашег система кривичног правосуђа.

Ово право је апсолутно и не може се ограничити ни на једном правном основу. Његова суштина је правично и јавно саслушање од стране независног и непристрасног суда уз гарантовање свих минималних права окривљеног. Једнакост оружја је део права на правично суђење и у нашем законодавству. Сврха овога чланка је требало да покаже да је ово право не само суштинско, већ је и прекретница за правичне поступке. У том смислу, свако тумачење ЗКП-а које лишава окривљеног права на једнакост у поступку је погрешно тумачење и треба га избегавати. Завршићу реченицом која се може прочитати у готово свакој пресуди ЕСЉП: "Правда не само што мора бити задовољена, већ се мора и видети да је задовољена!"

ЛИТЕРАТУРА

Телбис, А. М., Павловски, Д., Право на правично судење, Скопље 2018. (https://rm.coe.int/fair-trial-rights-training-manual-on-article-6-of-the-echr/16808b0425);

Дарко Аврамовски, Елена Наковска, Натали Петровска, "(НЕ)Еднаквост на оружјата" (предмет "Труст"), Коалиција Сите за правично судење, Скопље Новембар 2017;

Ivičevič Karas, E., "Načelo jednakosti oružja kao konstitutivni element prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda,,, znanstveni rad, 3arpe6 2007;

Калајџијев Г., Лажетић – Бужаровска Г., "Убрзање поступка као један од циљева реформе кривичног поступка у РепублициМакедонији", *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима регионална кривично процесна законодавства и искуства у примени* (И. Јовановић, М. Станисављевић), МисијаОЕБС –а у Србији, Београд 2013;

Калаџијев Г. *et al.*, *Коментар законот за кривичната постапка*, ОБСЕ, Скопље 2018;

Лажетић – Бужаровска Г., Калађијев Г., "Главна расправа према ЗКП Македоније (теорија и пракса)", *Главни претрес и суђење у разумном року регионална кривично процесна законодавства и искуства у примени* (ур. С. Бејатовић, И. Јовановић), Мисија ОЕБС –а у Србији, Београд, 2015;

Лазарова Трајковска, М., Значењето на судската практикана Европскиот суд за човекови права за владеењето на правото во РепубликаМакедонија, Европско право, број1/2013;

Heuman Lars, Objectivity in Swedish Criminal Proceedings, Scandinavian Studies In Law 1999-2012;

The AIRE Centre, Судска пракса на Европскиот суд за човекови права во однос на Македонија до крајот на 2016 година, Скопље 2016, (http://rolplatform.org/wp-content/uploads/2018/03/echr-mak-2017.pdf);

Европска конвенција о људским правима и основних слобода, са изменама предвиђеним Протоколима 11, 14 и 15 с Протоколима 1, 4, 6, 7, 12, 13 и 16, Савет Европе 1950 - https://www.echr.coe.int/documents/convention srp.pdf;

Закон о кривичном поступку, Службени Весник Македоније, бр.150/2010, бр.100/2012, бр.142/2016, 193/2016 и 198/2018;

Пресуда: Стоименов против "Бивше Југословенске Републике Македоније", Жалба бр.17995/02, ЕСЉП, Стразбур 2002;

Пресуда: Ефтимов против Република Македонија, Жалба бр. 59974/08, ЕСЉП, Стразбур 2015;

Пресуда: Лазароски против Република Македонија, апликација бр. 4922/04, ЕСЉП, Стразбур 2009;

Пресуда: Атанасов против Република Македонија, Жалба бр. 22745/06, ЕСЉП, Стразбур 2011;

Пресуда: Папададакис против Република Македонија, апликација бр. 50254/07, ЕСЉП, Стразбур 2013;

Пресуда: Душко Ивановски против Република Македонија, апликација бр. 100718/05, ЕСЉП, Стразбур 2014;

Пресуда: Душко Ивановски против Република Македонија, жалба бр. 56539/08, ЕСЉП, Стразбур 2013;

Пресуда: Хајрулаху против Република Македонија, Жалба бр. 37537/07, ЕСЉП, Стразбур 2015;

Пресуда: Миладинов и др. против Република Македонија, апликације бр. 46398/09, 50570/09 и 50576/09, ЕСЉП, Стразбур 2014.

Darko KOTESKI Attorney at Law

"EQUALITY OF ARMS" IN MACEDONIA ACCORDING TO ARTICLE 6 OF THE ECHR - PRACTICE OF ECtHR -

Summary

The right to a fair trial is one of the key indicators of democracy in any country. The judicial authorities and their case law must meet the standards to ensure the right to a fair trial. "Equality of arms" is not explicitly stated in Article 6 of the European Convention on Human Rights but is considered to be an implicit principle of the right to a fair trial. The purpose of this article is to elaborate on the right to "equality of arms" in criminal proceedings in Macedonia and the problems encountered during its implementation. To achieve this, case studies from the European Court of Human Rights will be presented. The case law selected from the ECtHR is particularly relevant compared to other decisions. Our analysis and interpretation of Article 6 of the Convention in criminal proceedings is informed by doctrinal material. The study produced a distinctive doctrinal commentary on the principle of "equality of arms" in the context of the contradictory, impartial, and independent judicial principles. It also addressed the minimum rights of individuals undergoing criminal prosecution, which are guaranteed by the Convention.

Key words: equality of arms, criminal proceedings, ECHR, ECtHR, accused, public prosecutor.